

Νικόλαος Ι. Μέρτζος, πρόεδρος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών

Μέσα μου ζει η βουή της 28ης Οκτωβρίου

Γεννήθηκε στο Νυμφαίο, αλλά έζησε στη Θεσσαλονικη Κατοχή και Εμφύλιο

Του ΗΛΙΑ ΜΑΓΚΑΙΝΗ

«Το Νυμφαίο κείται σε υψόμετρο 1.350 μέτρα στο Βίτσι, σε ένα αλπικό τοπίο εξαιρετικού κάλλους» γράφει ο Νικόλαος Ι. Μέρτζος στο πόνημά του «Νυμφαίων. Βίβλος φιλοξενίας» (εκδ. Μιλάνος), προσθέτοντας: «Από διάφορα σημεία ο επισκέπτης έχει αναπειραγμένη θέα μεγάλου βάθους στο εντυπωσιακό ανάγλυφο της Μακεδονίας». Ο Ν. Μέρτζος είναι λοιπόν Μακεδόν, γεννημένος στο Νυμφαίο. Το καταλαβαίνεις με το που τον βλέπεις: ψηλός, ευθυτενής, με κοντά ψαρά μαλλιά, μάτια διαπερατικά και το μoustάκι του στερεοτυπικού «Μακεδονομάχου».

Το μεσημέρι που συναντηθήκαμε έκανε παγωνιά. Εκείνος βγήκε έξω με πουκάμισο και σακάκι. «Δεν έχω παλτό», είπε ξερά όταν απόρησα. Αφού καθόσαμε στο «Τζάκι», μια παλιά ταβέρνα στο Νέο Φάληρο, μου εξήγησε ότι κατά την προεδρία του στην κοινότητα Νυμφαίου έζησε δώδεκα συναπτά έτη εκεί. «Αυτή τη στιγμή που μιλάμε έχει τρία μέτρα χιόνι. Το σώμα συνήθεισε, πώς-το-λένε», λέει με έμφαση. Σμειωτέον, ως πρόεδρος της κοινότητας άφησε πολύ σημαντικό έργο πίσω του, τόσο ως προς το περιβάλλον όσο και ως προς την πολιτισμική παράδοση του τόπου.

Καθώς παραγγέλνουμε, διαπιστώνω ότι δεν πίνει αλκοόλ. Αυτό μου χαλάει κάπως το στερεότυπο του μυστακοφόρου Μακεδόνα που φωνάζει γέρη ποτήρια, κυρίως σε ό,τι αφορά ντόπια τσίπουρα και αποστάγματα. Αλλά εκείνος απέχει - όπως απέχει, άκουσον άκουσον, από τα άσπρα τυριά. «Παρότι βλάχος, ε;», λέει και γελάει. Και τα δύο τα στερείται λόγω υγείας και όχι λόγω προτιμήσεων. «Σκεφτείτε», λέει γελώντας ακόμα, «όταν μας στείλανε στη Γαλλία, απόφοιτους των σχολείων μας, όλους τους γαλλοτραφείς, οι Γάλλοι έσπευδαν να μας προσφέρουν το κρασί τους. Το νερό είναι για τους βατράχους», αυτά ήταν η διαφημιστική τους καμπάνια. Γι' αυτό και με φώναζαν, «βάτραχο».

Γεννημένος στο Νυμφαίο, λοιπόν. Από οικογένεια χρυσικών, αργυρομοιβών εμπόρων. «Ο παππούς, επειδή θα γεννιόταν ο πρώτος εγγονός με το όνομά του, πήρε τη μάνα μου και την πήγε στο αρχοντικό, να γεννηθώ στο χωριό. Εκεί έζησα τα πρώτα μου χρόνια». Την άνοιξη του '39 ο Μουσολίνι προσαρτά την Αλβανία στην Ιταλία. Ο Μεταξάς προχωρεί σε σιωπηλή επιστράτευση: δύο συντάγματα της Φλώρινας, το 28ο και το 43ο, παρατάσσονται

στις Πρέσπες. Ο πατέρας του Ν. Μέρτζου στρατολογείται. «Έχω ακόμα μέσα μου το βουπό της 28ης Οκτωβρίου. Τα πάντα κιονισμένα. Οι καμπάνες να χτυπούν. Και από τα σύνορα να ακούγονται οι οβίδες του πυροβολικού. Η μάνα μου ντύθηκε στα βλάχικα, όπως και όλες οι γυναίκες. Είχαν άντρες και αδελφούς στην πρώτη γραμμή. Εβαλαν τα φλουριά τους και πήγαν στον Αν Νικόλα, να προσευκαθούν να γυρίσουν ζωντανοί. Γι' αυτό έβαλαν τα καλά τους - που, βέβαια, τότε δεν ήταν καθόλου φοκλόρ».

Το 1943 η οικογένεια εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη. «Η χειρότερη μέρα της ζωής μου», λέει. «Επειδή έφυγα απ' το Νυμφαίο. Ήταν Νοέμβριος και έβρεχε. Στη Θεσσαλονίκη της Κατοχής και της απαγόρευσης της κυκλοφορίας τα αυτιά μου βούζαν από τον θόρυβο. Αυτό, νομίζω, λέει κάτι για το πώς ήταν τότε το Νυμφαίο».

Η καμπαρντίνα

Θεσσαλονίκη της Κατοχής λοιπόν - και των πρώτων εμφυλιακών συγκρούσεων. «Εμενα σε μια γειτονιά, στο περίφημο Χυτήριο, στα όρια με την άνω πόλη, την οποία κατείχε ο ΕΛΑΣ. Την κάτω πόλη την είχαν οι Γερμανοί. Η οδός Ολύμπου ήταν το όριο, 800 τετράγωνα από το σπίτι. Περνούσε ένα κύριος με καμπαρντίνα, ο οποίος είχε καταγορηθεί για συνεργασία με τον κατακτητή, τραβεί ένας άλλος πιστόλι και τον σκοτώνει μπροστά μας. Θυμάμαι ακόμα πώς προσπάθησε να προστατευτεί το θύμα κλείνοντας την καμπαρντίνα του».

Λίγα χρόνια μετά, Φεβρουάριος του 1948, ο Ν. Μέρτζος ζυπνεί μεσα στη νύχτα: ο Δημοκρατικός Στρατός βομβαρδίζει τη Θεσσαλονίκη. «Λίγες ημέρες μετά, εντόπισαν το σύνταγμα που βομβάρδισε την πόλη. Το αποδεκάτισαν, αεροπλάνα και πεζικό. Επίσαν και πολλούς αιχμαλώτους. Είχα κατέβει στην Εγγατία και τους είδα. Ήμουν δώδεκα χρονών».

Το 1951, ο Ν. Μέρτζος παίρνει την απόφαση να γίνει δημοσιογράφος. Η οικογένειά του φριττει. «Μόνο όταν έγινα δικηγόρος μού το συγχώρεσαν. Θυμάμαι, η γιαγιά μου έβγαλε το τσεμπέρι και τραβούσε τα μαλλιά της. "Ο εγγονός του Νικόλα του Μέρτζου γίνεται υπηρέτης", έλεγε. Κατά κάποιο τρόπο, ακόμα επικρατεί στην οικογένεια αυτή η παράδοση: να έχεις τη δική σου δουλειά. Μονάχα η κόρη μου είναι όνειδος: έγινε και εκείνη δημοσιογράφος», λέει γελώντας.

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: ΤΙΤΙΝΑ ΧΑΛΑΜΑΤΖΗ

«Μόνο όταν έγινα δικηγόρος μού συγχώρεσαν τη δημοσιογραφία. Θυμάμαι, η γιαγιά μου έβγαλε το τσεμπέρι και τραβούσε τα μαλλιά της. "Ο εγγονός του Νικόλα του Μέρτζου γίνεται υπηρέτης", έλεγε».

«Θα σας το πω ευθέως: η Αθήνα είναι νόσος - το έλεγε και ο Γεώργιος Παπανδρέου. Κι όπως είχε πει και ο Αρνολντ Τόνιμπι, η Αθήνα είναι το μεγάλο κιαπόδι που θα καταπιεί την Ελλάδα».

Εκρηκτικός, μα όχι εκδικητικός ο Κωνσταντίνος Καραμανλής

Η δημοσιογραφία οδήγησε τον Ν. Μέρτζο να εντρυφήσει ακόμα περισσότερο στην ιστορία του τόπου του - όπως και της Θεσσαλονίκης. «Όταν δούλεψα στον "Ελληνικό Βορρά", έκανα αφιέρωμα για τα πενήντα χρόνια από την απελευθέρωση της πόλης. Πέρα συνεντεύξεις από Σαλονικιστές που ζούσαν το '12. Μου έλεγε ένας ψαράς ότι έβρεχε, όλοι ήταν φοβισμένοι. Δεν ήξεραν τι θα συμβεί. Και ξαφνικά ανοίγει η πόρτα του σπιτιού και βλέπουν έναν Έλληνα αξιωματικό. "Καλοπέρασας", είπε. Και τρέλαθηκαν».

Ο Ν. Μέρτζος μνημονεύει και έναν Τούρκο, προσθέτοντας: «Ο Θεός να τον αναπαύει». Ποιος είναι; Ο Κενάν Μπέη Μεσαρέ, γιος και υπασπιστής του Χασάν Ταΐμ Πασά, του αρχιστράτηγου που παρέδωσε τη Θεσσαλονίκη. «Κάθε 26 Οκτωβρίου, ο Κενάν ερχόταν στη Θεσσαλονίκη. Αλβανός ήταν. Εμενα στα Γιάννενα, είχε και σπίτι στην Αθήνα. Τον πατέρα του τον επικύρωσαν οι Νεότουρκοι ως πρόδοτη, οπότε, ο Κενάν δεν γύρισε στην Πόλη και πέθανε το 1918 στην Ελβετία. Ήταν παρών σε όλα τα μεγάλα γεγονότα του '12: στην είσοδο του Κωνσταντίνου και του Γεωργίου, στην υπογραφή του πρωτοκόλλου παράδοσης κ.λπ. Ήταν αυτόπτης μάρτυς και ζωγράφισε τα γεγονότα». Το αρχείο του, μαζί με μια σειρά από άλλα αρχεία, πολλά ανέκδοτα και άγνωστα, με φωτογραφίες («μερικές είναι του πρίγκιπα Νικόλαου - ή-

ταν πολύ καλός φωτογράφος»), ανήκει στη συλλογή της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, της οποίας ο Ν. Μέρτζος γεννάει πρόεδρος. «Προσεκώς, μέσω της "Καθημερινής"», λέει ο Ν. Μέρτζος, «η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών θα τα μοιραστεί με όλους τους Έλληνες».

Ως δημοσιογράφος συνδέθηκε με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. «Ήταν όταν δούλευα στο "Φως" αρχικά και μετά στην "Καθημερινή", στο παράρτημα Θεσσαλονίκης. Εκεί γνώρισα μερικά από τα "ιερά τέρατα" της ελληνικής δημοσιογραφίας, όπως την Ελένη Βλάχου και τον Αιμίλιο Χουρμούζιο. Το 1955 γνώρισα τον Καραμανλή, υπουργός Δημοσίων Έργων ήταν. Αργότερα, όταν δούλευα στον "Ελληνικό Βορρά", βενιζελική εφημερίδα αλλά υποστηρίχτη τον Καραμανλή, ο τελευταίος δεν είχε εμπιστοσύνη στους παλιούς πολιτικούς συντάκτες και διάλεξε εμένα, που ήμουν μικρός. Από το 1961 άρχισα να πηγαίνω σε δημοσιογραφικές αποστολές μαζί του, ενώ συνομιλούσαμε πολύ και κατ' ιδίαν. Θεωρώ ότι μαζί με τον Βενιζέλο ήταν ο μεγαλύτερος Έλληνας πολιτικός. Αυστηρός, με εκρηκτικές θυμω, ουδέποτε εκδικητικός όμως. Όταν το 1958 "αποστάτησαν" πρωτοκλασάτα στελέχη του, μεταξύ αυτών ο Ράλλης, το '61 τους πήρε πάλι κοντά και τους έκανε υπουργούς. Από τότε ο Ράλλης, ευγενής άνθρωπος, έμεινε πιστός δίπλα του».

Οι σταθμοί του

- 1936**
Γεννιέται στο Νυμφαίο, σε παλαιό οικογένεια χρυσικών και εμπόρων.
- 1955**
Σπουδάζει στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου. Παράλληλα, ασχολείται επαγγελματικά με τη δημοσιογραφία.
- 1961**
Ξεκινά δημοσιογραφικές αποστολές κοντά στον τότε πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή.
- 1966**
Αναλαμβάνει την αρχισυνταξία του «Ελληνικού Βορρά». Εκδίδει το πρώτο του βιβλίο, «Βορεινά υστερόγραφα». Θα ακολουθήσουν άλλα 27 βιβλία.
- 1990-93**
Σύμβουλος του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Μητσόπουλη σε εθνικά θέματα. Ασχολείται ιδιαίτερα με το Μακεδονικό.
- 1995**
Αναλαμβάνει πρόεδρος της Κοινότητας Νυμφαίου. Εκλέγεται τρεις φορές.
- 2000**
Η Κοινότητα Νυμφαίου τιμάται από την Ε.Ε. με την «Ευρωπαϊκή Διάκριση Αναγέννησης Χωριού 2000».
- 2006**
Σε τελετή στο Μέγαρο Μουσικής, το Ξενοδοχείο-Κό Επιμελητήριο Ελλάδος τον βραβεύει για τη συμβολή του στην ανάπτυξη του ήπιου τουρισμού προορισμών.

Η συνάντηση

Ο Νικόλαος Μέρτζος βρέθηκε για λίγο στην Αθήνα και είχαμε την ευκαιρία να γευματίσουμε μαζί στο σε μια παλιά ταβέρνα κοντά στο γραφείο της «Κ», το «Τζάκι». Εκείνος πήρε μόνον μία σαλάτα με βραστά λαχανικά. Εμείς μπιφτέκια και σαγανάκι. Ήσαμε οναφικτικά. Συνολικός λογαριασμός, 30 ευρώ.

Τα Βαλκάνια είναι η αυλή μας, η γειτονιά μας, τα καρντάσια μας

Την τριετία 1990-93, ο Ν. Μέρτζος είχε διατελέσει σύμβουλος του τότε πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Μητσόπουλη στα εθνικά θέματα. «Ήταν τον Γκλιγκόροφ», θυμάται, «είχαμε φτάσει πολύ κοντά σε συμφωνία κατά τη συνοδο κορυφής της Λισαβόνας. Ο Γκλιγκόροφ με ήθελε για συνομιλητή. Έλεγε, "ο Μέρτζος ξέρει τον δικό μας τον καμπί"».

Και ποιος είναι ο καμπί τους; Ρωτώ τον συνομιλητή μου. «Ο καμπί τους είναι ότι έχουν έναν δικασμό προσωπικότητας. Έχουν Έλληνες συγγενείς. Κάποιοι κατ'όνομα από Έλληνες. Θέλουν να λέγονται Μακεδόνες για να έχουν μια ταυτότητα. Μου έλεγε ο Γκλιγκόροφ, "αν σε πούνε μόνο Έλληνα, έχεις ιστορία 3.000 χρόνια πίσω σου, εμάς αν μας πάρεις το "Μακεδόνας", έχουμε 20 χρόνια ζωής"».

Προσωπικά, τους δέχομαι ως Σλαβομακεδόνες και αυτά ήταν η συμφωνία με τον Γκλιγκόροφ. Σλαβομακεδονία είναι η χώρα. Όταν εξέφρασα αυτή την άποψη, με είπαν πρόδοτη. Ο Ν. Μέρτζος έδωσε απόρρητα κονδύλια και πουλήθηκαν ο Μέρτζος. Ο μεγάλος Αβέρωφ έχει γράψει ένα βιβλίο, την "Ιστορία των χαμένων ευκαιριών". Εκεί γρά-

φει πως κάθε φορά, σε διάφορες κρίσεις, οι Έλληνες είχαμε τη λύση, την απορρίπαμε όμως και τελικά χάναμε την ευκαιρία. Πάντως υπάρχει ακόμα περιθώριο να συναντηθούμε. Είναι όμως ένα ζήτημα που πρέπει να ωριμάσει στις καρδιές των ανθρώπων».

Πηγή κακών

«Οι νεότερες γενιές των Σκοπιανών νομίζουν ότι οι Έλληνες είναι η πηγή των κακών τους. Αλλά η Μακεδονία δεν είναι έθνος. Υπήρχε μια φυλή Μακεδόνων μέχρι που ήρθαν στα εδάφη αυτά οι Ρωμαίοι. Ακολούθησαν τρεις πολυεθνικές αυτοκρατορίες και έγιναν προσημείεις. Σήμερα πια έχουμε Έλληνες Μακεδόνες, Σλάβους Μακεδόνες, έχουμε και Τούρκους Μακεδόνες - όπως ο Κεμάλ. Η Μακεδονία Εβραίοις. Πεντακόσια χρόνια ήταν εδώ οι Εβραίοι - σμειωτέον, η Ισραηλιτική Κοινότητα μας υποστηρίζει πάρα πολύ. Μακεδόνες είναι λοιπόν οι κάτοικοι μιας μεγάλης περιοχής, δεν είναι έθνος».

Ο Ν. Μέρτζος έχει επίσης συνδέσει το όνομά του με το συλλαβισμό που είχε πραγματοποιηθεί στη Θεσσαλονίκη το 1992. Σήμερα

«Σλαβομακεδονία είναι η χώρα. Προσωπικά, τους δέχομαι ως Σλαβομακεδόνες. Όταν εξέφρασα αυτή την άποψη, με είπαν πρόδοτη, ότι ο Μητσόπουλης έδωσε απόρρητα κονδύλια και πουλήθηκαν».

ομολογεί ότι η κίνηση εκείνη «δεν βοήθησε». «Είχαμε συστήσει τη Μακεδονική Επιτροπή, η οποία και πήρε την απόφαση. Προσωπικά είχα πολλές ενστάσεις για την όλη κίνηση, αλλά εγώ ήμουν η μειοψηφία. Ο κ. Μητσόπουλης ήταν στην Ιταλία. Μίλησα με τον Παναγιώτη τον Γρι-

βέα, τον διευθυντή του γραφείου του. Το δικό μου βέτο ήταν ότι μια τέτοια κίνηση, ακριβώς επειδή θα συγκέντρωνε πάρα πολύ κόσμο, θα έδενε τα χέρια των πολιτικών. Χρειαζόμασταν την έγκριση της κυβέρνησης». Συμφωνά με τους ισχυρισμούς

του κ. Μέρτζου, στάθηκε αδύνατον να επικοινωνήσουν με τον κ. Μητσόπουλη, οπότε, το «πράσινο φως» το έδωσε ο κ. Αντώνης Σαμαράς, ο τότε υπουργός των Εξωτερικών. «Μας είπε, "κάντε το διότι βοηθάει τα συμφέροντά μας". Μετά, η όλη κίνηση δαιμονοποιήθηκε, ειδικά από τους Γερμανούς: το Spiegel έγραψε ότι οι Έλληνες θέλουμε επεκτατισμό. Σύνθημά μας ήταν "Η Μακεδονία είναι ελληνική" και μόνο ελληνική - άρα, κατά τους Γερμανούς, θέλουμε ένα κομμάτι από τα Σκόπια».

Τρεις μεταμορφώσεις

Ρωτάμε τον Ν. Μέρτζο: εκατό χρόνια από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης σε τι κατάσταση βρίσκεται; «Η πόλη πέρασε τρεις μεγάλες μεταμορφώσεις: την πυρκαγιά του '17, την ανταλλαγή των πληθυσμών το '23 και τον διωγμό των Εβραίων το '43. Χάθηκαν 43.000 Εβραίοι - η κοινωνία της πόλης, μεγαλοαστοί, έμποροι, τραπεζίτες κ.λπ. Θετικά στοιχεία, με τα οποία ήμασταν σε έναν θετικό εμπορικό ανταγωνισμό. Η πόλη ανασυγκροτήθηκε από τον Καραμανλή, ωστόσο πριν είχε ήδη αρχίσει η κα-

ταστροφή της: ήρθαν νέοι πρόσφυγες με τον Εμφύλιο, οι λεγόμενοι "ανταρτοπόλεμοι". Κόσμος που δεν αγάπησε ποτέ την πόλη. Η Θεσσαλονίκη έχασε έτσι τον κομποπολιτισμό της».

Και η σχέση της με την Αθήνα; «Θα σας το πω ευθέως: η Αθήνα είναι νόσος - το έλεγε και ο Γεώργιος Παπανδρέου. Κι όπως είχε πει και ο Αρνολντ Τόνιμπι, η Αθήνα είναι το μεγάλο κιαπόδι που θα καταπιεί την Ελλάδα. Πουθενά στην Ευρώπη δεν υπάρχει τέτοια αναλογία πληθυσμού - και μιλώ για όλο το λεκανοπέδιο, όχι μόνο για τον Δημό Αθηνών, όπως εσείς οι πονηροί. Μιλάμε λοιπόν για πέντε εκατομμύρια από έναν πληθυσμό δέκα εκατομμυρίων και κάτι. Είναι δυνατόν; Σε αυτό φταίνε όλες οι κυβερνήσεις και ο σχεδιασμός τους. Συνολικά, ως χώρα, έχω να πω το εξής: η μεγάλη μας ευκαιρία είναι τα Βαλκάνια. Εσείς στην Αθήνα μπορείτε να θεωρείτε τα Βαλκάνια παρακαταάνω. Καλά κάνει. Τα Βαλκάνια όμως είναι οι σύνοικοί λαοί των αυτοκρατοριών. Η ενδοχώρα μας, η αυλή μας, η γειτονιά μας, τα καρντάσια μας είναι τα Βαλκάνια, σας αρέσει δεν σας αρέσει».